

Savaşın Gölgesinde Eğitim: Birinci Dünya Harbi Sürecinde Bahriye Mektebi

Education in the Shadow of War: Turkish Naval School during the First World War

Mehmet KORKMAZ*

*Doç. Dr., Millî Savunma Üniversitesi, Deniz Harp Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

ORCID: M.K. 0000-0002-7988-742X

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Mehmet Korkmaz,
Millî Savunma Üniversitesi, Deniz Harp Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: mkorkmaz10@gmail.com

Başvuru/Submitted: 31.07.2024

Revizyon Talebi/Revision Requested:

20.11.2024

Son Revizyon/Last Revision Received:

03.12.2024

Kabul/Accepted: 18.12.2024

Atıf/Citation: Korkmaz, Mehmet. "Education in the Shadow of War: Turkish Naval School during the First World War" *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 46 (2024): 109-136.
<https://doi.org/10.26650/YTA2024-1525789>

ÖZ

İnsanlık tarihinin gördüğü en büyük topyekün ve küresel savaşlardan biri olan Birinci Dünya Harbi, İttifak Devletleri ve İtilaf Devletleri arasında 1914-1918 yılları arasında cereyan etti. Savaşın doğal olarak toplumlar üzerinde maddî ve manevî yıkıcı etkileri oldu. Karmaşa ve kaosu hâkim olduğu ortamda sosyal hayatın yanı sıra eğitim ve öğretim süreçleri de olumsuzluklara maruz kaldı. Osmanlı Devleti'nin de dâhil olduğu bu savaşta, seferberliğin ilanı ile okullardaki bazı eğitimcilerin cepheye sevk edilmesi ve yoksulluk gerekçesiyle çocukların okullara gönderilmemesi gibi faktörler eğitimi olumsuz anlamda etkileyen unsurlar arasında yer aldı. Mülki eğitimin yanı sıra askerî eğitim sahasına da harbin yansımaları oldu. Cephelelerde daha fazla subaya ihtiyaç olduğundan askerî okullarda görev yapan subaylardan bazıları cephelere sevk edildi. Askerî okullarda eğitimi devam eden son sınıf öğrencilerinin erken mezun edilerek cepheye gönderilmeleri de söz konusu oldu. Bu makalede Osmanlı Devleti'nde askerî deniz eğitimi veren Heybeliada Bahriye Mektebi'nin (Deniz Harp Okulu) savaş sürecinden nasıl etkilendiği sorusunun cevabı aranmıştır. Osmanlı Devleti'nin Almanya ile yaptığı ittifakın Bahriye Mektebi'ndeki eğitim öğretim süreçlerine yansımaları araştırılmıştır. Savaş döneminde askerî bir eğitim kurumunda yaşanan gelişmelerin ele alındığı bu makalede, konu Türk askerî eğitim tarihi açısından analiz edilerek Bahriye Mektebi üzerindeki tesirleri ağırlıklı olarak arşiv vesikaları ışığında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bahriye Mektebi, Birinci Dünya Harbi, Askerî Eğitim, Cemal Paşa, Almanlar

ABSTRACT

The First World War, one of the largest global conflicts, was fought between the Central Powers and the Allied Powers from 1914 to 1918. The war significantly disrupted education and training processes across various sectors. In schools,

some educators were sent to the war front following the declaration of war, while economic hardship prevented many families from sending their children to school. These challenges extended beyond civilian education to military training institutions. In military schools, several officers were reassigned to active duty on the battlefield. Additionally, senior students nearing graduation were required to complete their studies early and were deployed to the front lines. This article examines the impact of the war on the Turkish Naval School (*Bahriye Mektebi*), which provided military naval training in the Ottoman Empire. It explores how the Ottoman Empire's alliance with Germany influenced the education processes at the school. The study situates the Turkish Naval School within the broader context of Turkish military education history and evaluates the effects of the four-year conflict on its operations. The analysis draws primarily on archival documents to provide a detailed account of the challenges faced by the institution during this period.

Keywords: First World War, Turkish Naval School, Military Education, Cemal Pasha, Germans

Extended Abstract

It is well-documented that the military, economic, social, and political conditions of nations involved in war are often adversely impacted. Such circumstances frequently lead to domestic insecurity and chaos. The First World War, one of the most extensive and global conflicts in human history, inflicted significant and destructive effects on both states and societies.

For the Ottoman Empire, which was compelled to join this war, the consequences were materially and morally devastating for Turkish society. The empire mobilized all its resources, both material and spiritual, to sustain its war effort. However, alongside the deteriorating economy, there was also a noticeable decline in social cohesion and stability. Institutions across various sectors, including education and training, were profoundly affected by the challenges and disruptions brought about by the war.

With the declaration of mobilization at the onset of the First World War, a significant number of schoolteachers were conscripted for military service. Additionally, the widespread poverty and social chaos caused by the war prevented many students from attending school, further disrupting education processes. As with civilian educational institutions, schools providing military training were profoundly impacted by the war. One significant measure implemented was the early graduation of senior students in military schools, allowing them to be deployed to the battlefield as quickly as possible.

This article explores the impact of the First World War on the Turkish Naval School (*Bahriye Mektebi*), which provided military maritime education in the Ottoman Empire. Drawing primarily on archival documents, the study examines the effects of the four-year conflict on the institution. Additionally, the article analyzes how the Ottoman Empire's alliance with Germany influenced the education and training processes at the Turkish Naval School.

Based on our research, it was determined that education at the Turkish Naval School continued relatively uninterrupted during the First World War, despite some minor challenges. British experts, who had been appointed to reform the Turkish Naval School in the years preceding the war, returned to their country when the conflict began. In their place, officers from Germany, the Ottoman Empire's wartime ally, were assigned to the school.

Prior to the war, English had been the mandatory foreign language taught at the Naval School; however, with the onset of the war, it was replaced by German. Additionally, naval officers graduating from the school, who had previously undertaken maritime internships and specialized training in England, France, and Germany, were sent exclusively to Germany during the war.

The study investigates the influence of the Ottoman Empire's alliance with Germany on the educational processes at the Turkish Naval School, analyzing the institution's experience during the war within the broader context of Turkish military education history. Drawing primarily on archival documents, the research examines the four-year impact of the war on the Naval School, highlighting the resilience of its institutional structure despite the psychological strain experienced by both teachers and students.

The Minister of Naval Affairs, Cemal Pasha, played a particularly influential role during this period, providing support and fostering the development of the Naval School. To provide a comprehensive framework, the study also includes a comparative analysis of the school's situation before and after the war. In this context, the developments at the Naval School during the war are analyzed as part of the history of Turkish military education.

Giriş

Savaş dönemlerinde savaşa taraf olan ülkelerin askerî, ekonomik, sosyal ve politik durumları olumsuz yönde etkilenir. Örgün eğitim de aynı şekilde savaşların yaşandığı ortamlarda birtakım olumsuzluklara maruz kalır. İnsanlık tarihinin gördüğü en büyük topyekûn savaşlardan Birinci Dünya Harbi de harbin tarafları başta olmak üzere birçok ülkeyi doğrudan veya dolaylı olarak etkiledi. Osmanlı Devleti'nin bir ittifak içinde dâhil olduğu ve dört yıl devam eden harp sürecinde Osmanlı eğitim müesseselerinin bilhassa yüksek eğitim veren okulların harpten nasıl etkilendiği sorusu önem arz etmektedir. Zira cephede asker ihtiyacının had safhada olduğu bir dönemde askerlik yapabilecek yaşa gelmiş olan gençlerin yüksekokullarda eğitime devam etmelerinin mi yoksa bir an evvel cepheye sevk edilmelerinin mi uygun olacağı ikilemi ortaya çıkmıştır. Ayrıca harp sebebiyle genel devlet bütçesindeki ödeneklerin büyük ölçüde savaş giderlerine ayrılması ve kimi kurumların ödeneklerinin kısılması gibi sebeplerle bazı dönemlerde yüksek eğitimin aksadığına dair örneklerle karşılaşıldı. Bunun en bariz misali Birinci Dünya Harbi sürerken 1915 yılında genel bütçeden tahsisatı tamamen kesilen Mülkiye Mektebi'nin 6 Eylül 1915'te geçici bir kanunla kapatılmasıydı. Savaştan ciddi şekilde etkilenen mektep İstanbul Dârülfünunu Hukuk Mektebi'nin Ulûm-ı Siyasiyye Şubesi hâline getirildi. Mektep aradan üç yıl geçtikten sonra Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'nın gayretleriyle 28 Mart 1918 tarihli bir kanunla tekrar açılıp Dâhiliye Nezareti'ne bağlandı.¹ Bu tekil örneğin haricinde harp döneminde yüksek eğitim kurumlarında savaş koşullarının etkilerinin ortaya çıkarılması ve savaşın eğitimi şekillendirmedeki rolü geniş bir araştırmayı gerektirmektedir. Konuya ilişkin yapılacak çalışmalar neticesinde ortaya çıkacak sonuçların değerlendirilmesi şüphesiz gelecek perspektifi oluşturmak açısından da önem arz etmektedir.

Bu makalede konu, bir askerî yüksek eğitim kurumu olan Bahriye Mektebi özelinde detaylı olarak araştırılmıştır. Tarihçesine bakıldığında mektebin açılmasına giden sürecin 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ordunun ve donanmanın teknik açıdan zayıf olduğunun açık bir şekilde ortaya çıkmasıyla başladığı görülür. Bilhassa savaş devam ederken Çeşme'de Osmanlı filosu ile Rus filosu arasında cereyan eden muharebede (5 Temmuz 1770) Türk filosunun aldığı ağır yenilgiyle birlikte çok sayıda denizcinin hayatını kaybetmesi öncelikle donanmanın modernizasyonunu ve eğitimli personelin önemini gündeme getirdi. Nitekim Tersâne-i Âmire'de 29 Nisan 1775'te Hendesehâne/Hendese Odası adıyla yani teknik bilgiyle donatılmış (mütefennin) deniz zabıtları

1 Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1968)*, C. I, Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969, s. 391-393; Ali Akyıldız, "Mekteb-i Mülkiye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 3. Baskı, EK-C. 2, TDV Yayınları, Ankara, 2019, s. 239.

yetiştirilmek üzere bir deniz mühendishanesi açıldı. Daha sonra Mühendishâne-i Bahriyye adını alacak olan kurum Osmanlı Devleti'nde askerî teknik eğitimin modernleştirilmesi kapsamında açılan mühendishanelerin ilki olması açısından önemlidir. Mühendishâne-i Bahriye sonradan Bahriye Mektebi adını alarak 1830'da Heybeliada'ya, 1838'de Kasımpaşa'da Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın eski konağının bulunduğu mahalde inşa edilen binaya taşındı.² 1852 yılının Haziran ayında (Hicri 1268 Ramazan) ise mektep Kasımpaşa'dan artık daimi olarak kalacağı yer olan Heybeliada'ya nakledildi.³ Osmanlı donanmasına eğitilmiş subaylar yetiştiren yegâne kurum olan Bahriye Mektebi, cumhuriyetin ilanından sonra ise Deniz Harp Okulu adını aldı ve hâlen aynı isimle eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmektedir.

Birinci Dünya Harbi başında Osmanlı Devleti'nin harbe girme kararı alması ve akabinde Almanya ile yaptığı anlaşma ve ittifakın sosyal, politik, ekonomik ve askerî etkilerinin yanı sıra Türk askerî eğitimine ve bu çalışma özelinde ele alınan Bahriye Mektebi'ndeki eğitim süreçlerine de ciddi bazı etkileri oldu. Makalede bu etkilerin araştırması birincil öncelik olmakla birlikte savaş döneminde bahriye nazırı olarak görev yapan Cemal Paşa'nın mektebe gösterdiği özel ilgi de kayda değerdir. Bu temel konular makalenin genel teorik çerçevesi oluşturmuş ve meselenin bir bütünlük içinde sunulmasını sağlamak amacıyla mektebin harpten önceki ve sonraki durumuna da değinilmiştir. Daha evvel konuya ilişkin doğrudan bir çalışmanın mevcut olmaması sebebiyle bu araştırmanın kaynaklarını büyük ölçüde arşiv vesikaları oluşturmuştur.

1. II. Meşrutiyet'ten Birinci Dünya Harbi'ne Bahriye Mektebi

Esasında Birinci Dünya Harbi başlamadan önceki yıllarda bilhassa 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra devletin birçok kurumunda olduğu gibi başta Harbiye ve Bahriye nezaretleri gibi askerî kurumlarda ıslahat girişimleri söz konusu oldu. Bahriyedeki ıslahat programını uygulamak üzere daha önceki yıllarda örneklerine sıkça rastlandığı üzere İngiltere'den askerî uzmanlar davet edildi. Bu kapsamda Birinci Dünya Harbi patlak verene kadar sırasıyla Amiral Gambel, Amiral Williams ve Amiral Limpus

2 Mustafa Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e Kadar)", *Osmanlı Bilim Araştırmaları*, yay. haz. Feza Günergun, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 82; Kemal Beydilli, "Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, TDV Yayınları, Ankara, 2020, s. 513.

3 Fevzi Kurtoglu, "Hendesehane-i Bahrî, Mühendishane-i Bahrî", *Deniz Mektepleri Tarihiçesi (1928-1939)*, İkinci Kitap, Genelkurmay Başkanlığı IX. Deniz Şubesi Yayınları, İstanbul, 1941, 25-26.

başkanlığındaki askerî misyonlar İstanbul'a geldi.⁴ İslahat programının içeriğinde; donanmanın güçlendirilmesi, bu maksatla cemiyet kurulması gibi faaliyetlerin yanı sıra idari olarak Bahriye Nezaretî'ne bağlı Bahriye Mektebi'nin ıslahı da vardı. Mektebin genel eğitim öğretim programının ve iç nizamnamesinin gelişmiş denizci devletlerin bahriye mekteplerine göre geniş çaplı reforma tabi tutulması gerekiyordu. Bu amaçla başta İngiltere olmak üzere, Fransa, ABD, Almanya ve İtalya devletlerindeki askerî denizcilik okullarının eğitim programları incelendi.⁵

Osmanlı Devleti, buharlı gemi teknolojisine sahip gemileri donanmasına dâhil etmeye başladığı 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren deniz harp sanayisi açısından büyük ölçüde İngiltere'ye bağımlı hâle geldi. Bu durum İngiltere'deki askerî denizcilik eğitiminin örnek alınarak bazı düzenlemeler yapılmasını da beraberinde getirdi.⁶ Hatta 1864 yılında açılan Erkân-ı Harbiye-i Bahriye yani Deniz Harp Akademisi İngiltere'deki örneği incelenerek açıldı.⁷ Bahriyenin geçmişte hem teknolojik hem de eğitim açısından İngiltere'ye olan bu bağımlılığı II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki ıslahat çalışmaları sırasında da kendini gösterdi. Bahriye Mektebi'nde muallim Yüzbaşı İbrahim Aşkî Bey inceleme yapmak üzere İngiltere'ye gönderildi (Nisan-Haziran 1910).⁸ Aşkî Bey'in hazırladığı rapor neticesinde Bahriye Nezaretî'nin Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Dairesi'ne bağlı olarak Tedrisat-ı Bahriye Şube Müdürlüğü⁹ kuruldu. Başına da Aşkî Bey getirildi.¹⁰ Şube, Bahriye Mektebi ve mektep gemisi öğrencileri ile donanmadaki mühendislerin ve Zabitan İhtisas ve Gedikli Küçük Zâbit (Astsubay) mekteplerinin bütün idari ve eğitim öğretim işlerine bakmakla mükellefi.¹¹

4 İstanbul'a gelen İngiliz misyonlarının başında bulunan Amiral Douglas Gamble, Şubat 1909-Mart 1910; Amiral Hugh Williams, Nisan 1910-Nisan 1912; Amiral Arthur Limpus, Nisan 1912-Eylül 1914 tarihleri arasında görev yaptılar. Bkz. Chris B. Rooney, "Osmanlı İmparatorluğu'na Gelen İngiliz Deniz Misyonları'nın Uluslararası Önemi, 1908-1914", çev. Önder Kocatürk, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 13-14, (2008), s. 73.

5 *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)*, Hariciye Nezaretî Londra Sefareti (HR.SFR. 3.), 612/18. 10 Mart 1910; *Ceride-i Bahriye*, 7 Temmuz 1327, S. 530, s. 1161.

6 *Deniz Mektepleri Tarihçesi*, İkinci Kitap, Genelkurmay Başkanlığı IX. Deniz Şubesi Yayınları, İstanbul, 1941, s. 34; Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, çev. A. Maden, S. Canpolat, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2018, s. 349-353.

7 Mehmet Korkmaz, "Türk Bahriyesinde Modernleşme Çabaları: Kurmay Sınıfının Teşkilî ve Gelişimi", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Nisan 2021, S. 642, s. 59-63.

8 *BOA*, HR.SFR.3. 613/1. Lef 1-3.

9 Teşkilinden kısa bir süre Bahriye Nezaretî teşkilatında yapılan değişiklik neticesi bu birimlerin ismi de değişti. Bu kapsamda Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Dairesi (Kurmay Başkanlığı), "Birinci Daire" adını aldı. Tedrisat-ı Bahriye (Deniz Eğitim) Şube Müdürlüğü ise "Üçüncü Şube" adını aldı.

10 Fahri Çoker, *Bahriye Mektebimiz*, Dz.K.K. Yayınları, Ankara, 1973, s. IX; Bahri S. Noyan, "Bahriye Mektebi'ne Dair", *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 9, Ekim 1970, s. 87; *BOA*, HR.SFR.3. 630/43. 2 Nisan 1911.

11 Ali Haydar Emir, "Osmanlı Bahriyesi 10 Temmuz 1330'dan 23 Temmuz 1333'e Kadar", *Mecmua-i Seneviye-i Bahriye*, Üçüncü Sene, Bahriye Matbaası, İstanbul, 10 Temmuz 1333, s. 34-35, 70-71; *Bahriye Salnâmesi*, 18. Tertip, Matbaa-i Bahriye, İstanbul, 1328, s. 30.

Donanmanın ıslahı için İngiltere'den gelen heyetin başında bulunan İngiliz Amiral Gambel, Bahriye Mektebi'nin İngiltere'deki eğitim sistemi üzere ıslah kararı alınması sonrasında programı tatbik için İngiltere'den Yarbay Holland'ı getirtti.¹² 1911 yılının ağustos ayında mektepte ders nazırı olarak göreve başlayan Holland, aynı zamanda Tedrisat-ı Bahriye Şube Müdürlüğü'ne müşavir olarak atandı. Mektepteki muallimlere kurum içi eğitim vermek ve bahriye subaylarının ihtisas kursları ile öğrencilerin ders programlarını düzenlemekle görevlendirildi. Matematik ve fen derslerine de girdi. Disiplinli çalışmasıyla reform planını uygulayan Holland İngiltere'den kendisine yardımcı olmak üzere İngilizce, matematik ve fen dersleri ile navigasyon, gemi inşası, astronomi, elektrik, jimnastik gibi dersler için muallimler getirtti.¹³ Mektebin talim gemisindeki zabıtların ihtiyaç duydukları kitaplar ve ders materyalleri de İngiltere'den getirtilmişti. Mektep zamanla kalorifer ve elektrikle donatılmış, laboratuvarlar açılmış, personel ve materyal yönünden takviye edilmiş olup bu hâliyle modern bir eğitim kurumuna dönüştürülmüştü.¹⁴

Amiral Gambel'dan sonra gelen ve görevi ondan devralan Amiral Limpus, 1912 yılının haziran ayında Bahriye Mektebi'ndeki eğitim ve öğretim faaliyetlerini bizzat yerinde görmek amacıyla Heybeliada'ya bir ziyaret gerçekleştirdi. Hazırladığı raporunda mektep nazırı Albay Sermed ile mektebin ders müdürü Yarbay Holland'ın uyumlu ve gayretli çalışmalarından duyduğu memnuniyeti dile getirdi.¹⁵ Fakat bu durumun mektebin eğitim kalitesine yansıdığını ifade etmek mümkün değildi. Zira 1912 eğitim yılı sonunda icra edilen imtihanlarda öğrencilerin genel performans sonuç raporları iç açıcı değildi. Hazırlanan raporda öğrencilerin derslerdeki genel başarı ortalaması vasat olarak tespit edildi.¹⁶ Ayrıca 48 öğrenciden ibaret Bahriye Mektebi'nin son sınıf öğrencilerininin eğitim gördüğü talim gemisinin eski olması sebebiyle rutubet sorununun yanı sıra

12 *BOA*, Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Mektubi (MKT.) 7582/15-16. 30 Ekim 1909.

13 *BOA*, HR.SFR.3. 613/25. Lef 1-3; 613/11. Lef 1-6; 630/57. 2 Haziran 1911; 630/50. Lef 1-3; 668/11. Lef 1-26. 5 Ekim 1912; *BOA*, Meclis-i Vükelâ (MV.) 230/113. 26 Kasım 1913; *BOA*, DTA, Bahriye Nezareti (BN.) 55/1055. 23 Haziran 1913; İrade Bahriye (İ.BH.) 12/10. Bahriye Nezareti'nden Sadaret'e, 26 Mart 1913; İ.BH. 13/25.

14 *BOA*, MV. 159/124. 18 Aralık 1911; Niyazi Uras, "Mekteb-i Bahriye-i Şahane 1876-1918", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, C. 79, S. 482, Ağustos 1973, s. 49-50.

15 Amiral Limpus, Bahriye Nezareti'ne sunduğu raporunda mektepteki eğitimin daha iyi bir hâle getirilmesine yönelik çeşitli teklifler de sundu. Öğrencilere komuta etme ve sorumluluk duygusunun iyi aşılması, başarılı olanların taltifi, başarılarının ilişkisinin kesilmesi, yeni alınacak öğrenci sayısının 20 olması, liyakatsiz muallimlerin mektepten alınarak başka yerlere gönderilmesi, yeni dört İngiliz muallimi getirilerek bunların ikisinin İngilizce, ikisinin ise teknik derslere girmesi, muallimlerin Heybeliada'da iskân edilmesinin önemli olduğu, öğrencilerin iki senede bir göz muayenesine tâbi tutulması, dersler için gerekli teknik alet ve cihazların temini, kürek ve yelken talimlerine önem verilmesi gibi önerilerde bulunmuştu. Bkz. Niyazi Uras, "Mekteb-i Bahriye-i Şahane 1876-1918", s. 54-56.

16 *BOA*, DTA, BN. 138/3149. Yarbay Safvet Bey'in raporu, 7 Temmuz 1912; Yarbay Şerafeddin ve Yüzbaşı Faik'in raporu, 27 Haziran 1912 ve 4-5 Temmuz 1912; Yüzbaşı Mehmet Ali ile Mümeyyizler Binbaşı Ali ve Yüzbaşı Nuri'nin 4 ve 6 Temmuz 1912 tarihli raporları.

makine ve teknik aksamının eğitim için uygun olmadığı görüldü. Talim gemisinde muallim olarak bulunan zabıtların görevlerini iyi yapmadıkları da raporda yer buldu.¹⁷ Nitekim Mektep Nazırı Sermed Bey mütalaasında mektepteki durumun iyi olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etti. Gösterilen gayrete rağmen öğrencilerin maneviyatları düşük, yarıya yakını derslere ilgisiz ve çoğu kopya çekmekteydi. Kendilerine ve çevrelerine karşı güvensizlik içindeydiler, üstlerine karşı itaat kültürü oluşmamıştı ve askerî disipline sahip değildiler. Sermed Bey raporunda mektebe alınacak öğrencilerin fiziki özelliklerinin mükemmel olmasının yanı sıra zeki ve iyi ahlaklı olmalarının öneminde de değinmiş ve Yarbay Holland'ın da öğrencilerdeki genel disiplinsizlikten şikâyetçi olduğunu aktarmıştı.¹⁸

Bahriye Mektebi'nde öğrenciler Yarbay Holland'ın kurduğu sistem gereği bir yıl içerisinde üç kez imtihana tâbi tutuldular. Birinci imtihanda başarı gösteremeyenlere bir şans daha verildi, ikinci imtihanda başarısız olanların mekteple ilişkisi kesildi. Derslerin ağırlık merkezini fizik ve matematik teşkil ediyordu. Kimya, felsefe, hukuk, sosyoloji, biyoloji ve benzeri dersler müfredat dışı bırakılmıştı. Tarih derslerinde genel olarak Türk tarihine, özellikle de Türk deniz tarihine önem verildi.¹⁹ Bu dönemde İngiltere ile denizcilik eğitimi sahasında görülen bir diğer gelişme Osmanlı donanmasından dört bahriye zabıtının Liverpool'deki telsiz telgraf okuluna (Marconi Wireless Telegraph School) dört aylığına eğitim için gönderilmesi idi.²⁰

2. Birinci Dünya Harbi Sürecinde Deniz Harp Eğitimi

İngiltere'den getirilen askerî misyonların rehberliğinde başlatılan Bahriye Mektebi'nin ıslahına yönelik çalışmaların devam ettiği ve henüz meyvelerinin tam alınmadığı bir süreçte dünya büyük bir savaşın eşiğine geldi. Osmanlı Devleti'nin Almanya ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarıyla ittifak yaparak İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı savaş girmesi ve İngiltere ile hasım devlet hâline gelmesi üzerine bahriyenin ıslahı maksadıyla İngiltere'den getirilmiş olan subaylar ülkelerine döndüler. Ancak Yarbay Holland'ın kurduğu sistem üzere ve onun yetiştirdiği Türk muallimler nezaretinde mektepte eğitim devam etti.²¹ Harp sebebiyle mektepteki bazı subaylar gemilere gönderilse de muallim

17 *BOA*, DTA, BN. 138/3149. Yüzbaşı Haydar'ın raporu, 21 Ağustos 1912; *BOA*, Bâbîâli Evrak Odası (BEO.) 4076/305700. Sadaret'ten Bahriye Nezareti'ne, 26 Ağustos 1912; Fahri Çoker, *Bahriye Mektebimiz...*, s. 78-79.

18 *BOA*, DTA, BN. 138/3149. Bahriye Mektebi Nazırı Albay Sermed Bey'in Bahriye Nezareti'ne gönderdiği 14 ve 18 Temmuz 1912 tarihli raporlar.

19 Niyazi Uras, "Mekteb-i Bahriye-i Şahane 1876-1918", s. 50.

20 *BOA*, HR.SFR.3. 629/40. 5 Mayıs 1911.

21 Niyazi Uras, "Mekteb-i Bahriye-i Şahane 1876-1918", s. 50; *Amiral Vehbi Ziya Dümer'in Anıları*, haz. Osman Alpay Kaynak, Dz.K.K. Yayınları, İstanbul, 2003, s. 42.

sıkıntısı yaşanmadı. Yine de mektepteki her öğrenci taburunda görevlendirilen bazı sınıf subaylarının gemilere gönderilmesinin eksikliği hissedildi.²²

Diğer taraftan Almanya ile yapılan ittifak gereği karadaki cephe kumandanlıklarına ve karargâhlara tayin edilen Alman subaylar Türk ordusunda söz sahibi oldukları gibi bahriyede de bunun etkisi görüldü. 9 Eylül 1914'te Alman Amiralı Souchon'un Osmanlı donanmasının başına getirilmesini müteakip Bahriye Mektebi ders nazırlığına bir süre Alman Dr. Hettich atandı. Dersleri, meslek dersleri ve yardımcı dersler olarak ayıran Hettich, meslek derslerinde başarı gösterenlerin diğer derslerde başarısız dahi olsalar sınıflarını geçmelerini sağladı.²³ Amiral Souchon'un talebi üzerine Bahriye Mektebi müfredatına haftada yedi saat Almanca dersi ilave edildi ve bu amaçla Almanya'dan Dr. Bass ve Wiedow getirildi. Silah eğitimi Alman çavuşlar tarafından Almanca komutlarla yaptırıldı. Beden eğitimi derslerine Almanya'dan gelen çavuşlar girdi.²⁴ Bahriye Mektebi'nde denizaltı konusunda ihtisas yapan zabıt ve öğrencilere Almanca öğretmek üzere de bir Alman muallimi görevlendirildi.²⁵

Bahriye Mektebi'nden mezun olup da donanma stajı ve çeşitli ihtisas alanlarında (elektrik, makine, mayıncılık, denizaltı vb.) savaştan önceki yıllarda İngiltere, Fransa ve Almanya'ya gönderilmekte olan Türk deniz subayları, harp yıllarında güverte sınıfından olanlar Alman Bahriye Mektebi'ne, mühendis ve makine sınıfından olanlar ise Alman donanmasına staja gönderildiler. Alman Bahriye Mektebi'nde bir yıl okuyan Türk öğrenciler okul gemisine tayin edilir, kısa bir süre sonra da donanmaya iltihak ederdi. Bu durum harp yılları boyunca devam etti.²⁶ Nitekim 14 Haziran 1918 tarihinde mezun olan 13 güverte sınıfı teğmen mühendislik eğitimi almak üzere Almanya'ya gönderildi. Savaşın sona ermesiyle 27 Mayıs 1919'da yurda döndüler.²⁷ Bu subaylar kendilerine

22 *Amiral Vehbi Ziya Dümer'in Anıları...*, s. 42.

23 Kenan Sayacı, *Deniz Harp Okulu Tarihçesi*, Dz.K.K. Yayınları, [t.y], s. 83.

24 Niyazi Uras, "Mekteb-i Bahriye-i Şahane 1876-1918", s. 51-52; *Amiral Vehbi Ziya Dümer'in Anıları...*, s. 46.

25 Bkz. *BOA*, DTA, Zabitan Künye Defteri, 134/357.

26 Niyazi Uras, "Mekteb-i Bahriye-i Şahane 1876-1918", s. 52.

27 Fahri Çoker, *Bahriye Mektebimiz...*, s. 82; *E.Gv.Albay Abdurrahman Benlioğlu'nun Hatıraları*, haz. Nurcan Bal, Dz.K.K.İği Yayınları, İstanbul, 2004, s. VII.

görev verilene kadar Bahriye Mektebi'ne yerleştirildiler ve akşamları öğrencilerin derslerine yardımcı oldular.²⁸

Denizci subayların eğitimi açısından harp döneminde yaşanan bir diğer gelişme deniz tayyareciliği sınıfının ihdas edilerek tayyareci ve tayyareci râsı olmak isteyen güverte ve çarkçı sınıflarına mensup üsteğmen veya yüzbaşılar için Yeşilköy'de bir Bahri (Deniz) Tayyare Mektebi açılması oldu. Savaşın başında Almanya'ya gönderilerek eğitim alan iki bahriye subayı (Gv. Yzb. Mahmud Savmi ve Osman Yümeni) ve bir makine subayı (Mk. Ütgm. İsmail Hüseyin) Almanya'dan dönüşlerinde bu okula atanarak okulu kurulmasını sağladılar (10 Nisan 1916).²⁹

3. Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın Mektebin Geliştirilmesine Yönelik Faaliyetleri

İttihat ve Terakki Fırkası liderlerinden Cemal Paşa, 1914 yılının mart ayında Bahriye Nazırı olarak atandı. O yıl harbin başlamasından hemen sonra aralık ayında kendisine ilave görev olarak 4. Ordu Kumandanlığı'nın verilmesi üzerine Suriye cephesine gitti. Nazırlık ve kumandanlık görevini savaşın sonuna kadar sürdürdü.³⁰ Cemal Paşa, nazırlığında kendisinden önce İngiltere'den getirilmiş olan uzmanlar tarafından gerek donanmanın gerekse Bahriye Mektebi'nin ıslahı için başlatılan girişimlerin takipçisi oldu. Mektebin eğitim düzeyinin ileri bir seviyeye çıkarılması için hususi gayret gösterdi. Mektebe rağbeti artırmak için gazetelerde ilan ve haberler yayınlattı. "Genç ve Zeki Vatan Evladına" başlığıyla 2 Ağustos 1914 tarihli Sabah gazetesinde yayınlattığı bir ilanda önce donanmanın önemi üzerinde durarak donanmasızlık yüzünden maruz

28 Vehbi Ziya Dümer, anılarında Almanya'dan dönen Türk subaylarına Alman Deniz Harp Okulu ve okul gemilerinde gördüklerini anlattıklarını ve bunların hepsinin birer fotoğraf albümü oluşturmalarından etkilenecek kendilerinin de albüm oluşturmaya başladıklarını yazmaktadır. Bkz. *Amiral Vehbi Ziya Dümer'in Anıları...*, s. 50-51. Almanya'dan dönüp de Bahriye Mektebi'ne sınıf subayı ve muallim olarak verilen bu subaylar arasında ileride Deniz Kuvvetleri'nde önemli makamlara gelecek olan Sadık Altıncan, Rıdvan Koral, Necati Özdeniz, Emrullah Nutku ve Abdurrahman Benlioğlu gibi isimler de bulunuyordu. Almanya'dan gelen bu sınıfın mektepte fazla kalmadığı bilgisini paylaşan Büyüktuğrul, bunların çoğunun Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'ye katıldığını ilave etmektedir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977)*, C. I, Dz.K.K. Yayınları, İstanbul, 2005, s. 27.

29 Fahri Çoker, *Bahriye Mektebimiz...*, s. X; BOA, DTA, BN. 3/15, 9/115, 33/517, 61/1183, 96/2017, 96/2027. Diğer taraftan Cemal Paşa'nın hatıratında, mektebin kurulmasının Fransız uzmanlara havale edilmesi yönünde karar alındığı, ayrıca Fransız şirketlerinden birine 12 deniz uçağı siparişi verildiği bilgisini paylaştığı göz önüne alındığında bunun harpten önce yapılan bir girişim olduğu ve harbin başlamasıyla akamete uğradığı anlaşılmaktadır. Bkz. Cemal Paşa, *Hatıralar: İttihat ve Terakki, I. Dünya Savaşı Anıları*, 6. Baskı, haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 123.

30 Cemal Paşa, Birinci Dünya Harbi başlayınca nazırlık uhdesinde kalmak üzere Suriye'deki 4. Ordu Kumandanlığı'na tayin edilmişti. 1917 yılının aralık ayında ordu kumandanlığından ayrılarak İstanbul'a geldi. Kasım 1918'de diğer İttihatçı liderlerle birlikte ülke sınırları dışına çıktı. Bkz. M. Şükrü Hanioglu, "Cemal Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 306-307.

kalınan olumsuzluklara değindi. Bahriyede görev yapacakların kıymetli ve şerefli vatan evladı olduğunu, mektebin ülkenin en mükemmel, en sıhhi ve en son teknolojiyle donatılmış bir eğitim yuvası hâline geldiğini hatırlattı. Mektebin her yönden mükemmel ve Avrupa'daki emsalleriyle eşdeğer hâle getirilmesi maksadıyla İngiltere'den uzmanlar getirildiğini ve başarı sağlandığını hatırlattı.³¹ Başvuru şartlarını taşıyan gençlerin ülkenin bu saygın kurumuna başvurmalarını isteyerek mektebe 50 öğrencinin alınacağını açıkladı.³² Bu dönemde mektebin idadi birinci sınıfına 11-12, ikinci sınıfına 12-13 yaşındaki çocuklar imtihanla alınıyordu. Mektebin idadi sınıfından yeterli mezun verildiğinden harbiye birinci sınıfına (günümüzdeki Deniz Harp Okulu) doğrudan doğruya öğrenci kaydı kaldırılmıştı.³³

Cemal Paşa, savaş döneminde 4. Ordu Kumandanı olarak Suriye Cephesi'nde bulunmakla birlikte Bahriye Mektebi'ndeki eğitimle yakından ilgilendi. Bahriye Nezareti müsteşarına gönderdiği 10 Haziran 1916 tarihli bir telgrafta, mektebe alınacak öğrenciler için temmuz ayında gazetelere ilan verilmesinin nizamname gereği olduğunu hatırlatması bunun göstergesidir. Mektepteki eğitim yılı sonunda yapılan imtihan sonuçlarına ve eğitim öğretimde görülen gelişmelere dair rapor talep etmesi de mektebe ilgisinin bir tezahürüydü.³⁴

Bahriye Mektebi'ne kayıt döneminde gazetelerde yayınlanan haberlerde, ciddi bir gelişim gösteren bahriye mekteplerinin sağlam ve mükemmel bir deniz nesli vücuda getirecek hâle geldiğine vurgu yapıldı. Eğitim programının en ileri denizci devletlerinin bahriye mektepleri programlarına eşit olduğu bildirildi. Her tarafta haksız bir kötülemeye maruz kalan Osmanlı milletinin en medeni usul ve terbiyeyi ne kadar derinden ve ne kadar hızlı intibak etme kabiliyetinde olduğunun Bahriye Mektebi örneğinde görüldüğü beyan edildi. Uzun sahilleri olan Osmanlı Devleti'nin kuvvetli bir donamaya muhtaç olduğu, bu donanmayı vücuda getirmek için çalışılmakla birlikte gemileri idare, denizleri müdafaa ve geçmişte yaşanmış olumsuzlulardan dolayı oluşan vahim durumu ıslah edecek nesli de hazırlamaya aynı derecede lüzum olduğu açıklandı. Güverte ve çarkçı

31 *Sabah*, 2 Ağustos 1914, s. 3-4. Oradan aynen naklen Latin harfleriyle yayınlanmış hâli için bkz. Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C. 3-4, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s. 1398-1399.

32 Mektebin idadi sınıfına kayıt yapacaklar için başvuru şartları şöyleydi: Öğrencinin yaşının 13-14 arasında olması; aşı belgeleri, nüfus cüzdanları ve aile doktorunun sağlık raporu ile birlikte Kasımpaşa'daki Bahriye Nezareti'nin İkinci Dairesi'ne müracaat etmeleri; Bahriye Merkez Hastanesi'nden ilk tıbbi muayenelerini icra ettirmek üzere müracaatta bulunmaları ve ardından kabul imtihanına girmeleri. Bkz. *Sabah*, 2 Ağustos 1914, s. 3.

33 "Güverte Mekteb-i Bahriyesi Tâliblerine", *Tasvir-i Efkâr*, 14 Ağustos 1916, s. 2; "Bahriye Mekteplerimizde Terakkiyât", *Tanin*, 18 Haziran 1918, s. 3.

34 *BOA*, DTA, Mülga Bahriye Nezareti Fonu (MBN), No. 719. Kudüs'te Cemal Paşa'dan Bahriye Nezareti Müsteşarlığı'na, 10 Haziran 1916. Vesikanın sureti için bkz. Ek-1.

mekteplerinin hazırlık sınıflarına başvurunun iki katına çıkmasından duyulan memnuniyet de dile getirilmiştir.³⁵

Cemal Paşa'nın bahriye mekteplerine olan ilgisi Suriye'den döndükten sonra da devam etti. Mektebin yeni eğitim öğretim dönemine başlaması sebebiyle 1 Eylül 1918 tarihinde Heybeliada'ya giderek dini dersler muallimi Ahmed Hamdi (Akseki) tarafından yapılan duayla yeni eğitim dönemini başlattı. Öğrenci taburlarının geçişini izledi.³⁶ Paşanın Bahriye Mektebi'nin iyi bir düzeye çıkarılması için gösterdiği gayretine bir diğer örnek kamuoyunun yakından tanıdığı kendi alanında uzman bazı isimlere yarı zamanlı olarak mektepte ders verdirmesidir.³⁷ Bu kapsamda tarih dersine Yahya Kemal (Beyatlı),³⁸ Türk tarihi dersine Yusuf Akçura³⁹ ile Hamdullah Suphi (Tanrıöver),⁴⁰ beden eğitimi dersine Ali Sami Yen girdi.⁴¹ Falih Rıfki (Atay) da Heybeliada'da bulunan Çarkçı Mektebi'nde edebiyat ve Türkçe dersleri verdi.⁴² Diğer isimlerden farklı olarak Falih Rıfki ders vermeyi kendisi talep etti ve Cemal Paşa'nın onayı üzerine 1917-1918

35 "Bahriye Mekteplerimizde Terakkiyat", *Tanin*, 18 Haziran 1918, s. 3.

36 Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu...*, s. 2.

37 Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu...*, s. 2-5; Kenan Sayacı, *Deniz Harp Okulu Tarihçesi...*, s. 81-85; Niyazi Uras, "Mekteb-i Bahriye-i Şahane 1876-1918", s. 51.

38 Yahya Kemal, 5 Mart 1918-11 Kasım 1920 tarihleri arasında mektebin güverte sınıfı öğrencilerine haftada üç gün, ayda iki bin kuruş ücret karşılığında tarih dersi vermek üzere vazifelendirilmişti. Sonradan kendisinin derslere gelemeyeceği beyan etmesi üzere vazifesine son verildi. Bkz. *BOA*, DTA, Zabitan Künye Defteri, 134/333. s. 356. Vesikanın sureti için bkz. Ek-2. Yahya Kemal'in anılarında derse girdiği mektepleri yazdığı satırlar arasında Bahriye Mektebi'ne yer vermediği görülmüştür. Bkz. Nihad Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hâtraları*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul, 1960, s. 53-58.

39 Yusuf Akçura, 20 Aralık 1916-30 Kasım 1918 tarihleri arasında Bahriye Mektebi'nde güverte 1., 2., ve 3. sınıflarına konferans usulüyle Türk tarihi dersleri vermiştir. Kendisine aylık iki bin kuruş maaş tahsis edilmişti. Bu sırada Hilal-i Ahmer Cemiyeti Murahhası olarak Esirler Komisyonu'ndaki görevinden dolayı yurtdışına çıkmak durumunda kaldığı dönemlerde aynı derse Hamdullah Suphi Bey girmiştir. Bkz. *BOA*, DTA, Zabitan Künye Defteri, 134/333. s. 334. Vesikanın sureti için bkz. Ek-3.

40 Aynı zamanda Dârülfünun'da hocalık yapan Hamdullah Suphi Bey, 1 Eylül 1917-30 Kasım 1918 tarihleri arasında mektebin güverte sınıflarına Türk tarihi derslerini konferans usulüyle verdi. Kendisine aylık iki bin kuruş maaş tahsis edilmişti. Bkz. *BOA*, DTA, Zabitan Künye Defteri, 134/333. s. 349. Vesikanın sureti için bkz. Ek-5.

41 Ali Sami Yen, 17 Şubat 1917-27 Nisan 1919 tarihleri arasında Çarkçı Mektebi'nde terbiye-i bedeniye (beden eğitimi) derslerine girdi. Kendisine aylık bin kuruş maaş tahsis edilmişti. Bkz. *BOA*, DTA, Zabitan Künye Defteri, 134/333. s. 339. Vesikanın sureti için bkz. Ek-4. Ali Sami Bey, Çarkçı Mektebi'nde bir spor takımı da kurmuştu. Bkz. *Amiral Vehbi Ziya Dümer'in Anıları...*, s. 44.

42 Funda Selçuk Şirin, *Falih Rıfki Atay (1893-1950)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009, s. 92-93.

eğitim yılında derslere girdi.⁴³ Ayrıca Orhan Midhat,⁴⁴ Vedi Sabra, Orhan Halit gibi isimler de lisan, coğrafya ve hukuk derslerine girdi.⁴⁵ Sinanyan ve Andon gibi tanınmış müzisyenler ile âdâb-ı muaşeret öğretmek üzere Jakomi adlı bir İtalyan ve bir Fransız dans öğretmeni de mektebe davet edilerek ders verdiler.⁴⁶ O sıralarda Bahriye Mektebi'nin asli kadrosunda görev yapıp da sonradan öneli görevlere gelecek olan bazı muallimler de vardı. Bunlardan Ahmed Hamdi (Akseki) akaid-i diniyye muallimi olarak mektepte görev yapıyordu.⁴⁷ Deniz harp tarihi muallimi Ali Haydar Emir⁴⁸ ve İbrahim Aşkî gibi meşhur isimler de mektebin asli kadrosunda ders vermekteydi.

Birinci Dünya Harbi döneminde mektepte fiziki iyileştirmeler de söz konusu oldu. Dershane binaları, hastane ve jimnastik salonu yenilendi ve laboratuvarlar modern aletlerle donatıldı.⁴⁹ Güverte ve makine sınıflarına kaynak olmak maksadıyla ilkokul mezu- nu 12-13 yaşlarındaki çocukların istihdam edildiği Heybeliada'da bir Bahriye Namzet (İhzarî) Mektebi de açıldı.⁵⁰ Mektep, Cemal Paşa'nın emriyle 1918'de satın alınan Rum Ruhban Okulu binasında faaliyete geçirildi. Burada eğitim gören öğrenciler iki yıl sonra sınıflarına göre güverte ve makine okullarına dağılacaklardı.⁵¹ Makine subayı yetiştiren Tersâne-i Âmire bünyesindeki Haddehâne Şakirdân Mektebi 1908'de kapatılarak yerine 24 Ekim 1916'da yine tersanede Camialtı mevkiinde bir Çarkçı Ameliyat Mektebi açıldı. İnşaiye zabiti de yetiştiren mektep, Cemal Paşa'nın emriyle satın alınan Heybeliada'nın kuzey tepesindeki eski Rum Ticaret Mektebi binasına taşındı (1 Nisan 1917). Aynı binada 1916 yılında eğitim süresi dört yıl olan Bahriye Kâtip Mektebi

43 Osman Eroğlu, *Falih Rıfkı Atay'ın Fikir ve Sanat Dünyası*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2023, s. 49. Falih Rıfkı Bey, Bahriye Nezareti kayıtlarına göre 3 Aralık 1916'da Bahriye Nezareti'ne girdi, 20 Kasım 1918'de istihdamına lüzum kalmadığı gerekçesiyle bahriyeden kaydı silindi. Mektepte kendisine iki bin kuruş aylık maaş tahsis edilmişti. Bkz. *BOA*, DTA, Zabitan Künye Defteri, 134/333. Vesikanın sureti için bkz. Ek-6.

44 Orhan Midhat Barbaros (d.1894-ö.1964). Bahriye Mektebi'nde 1914-1919 yılları arasında lisan, edebiyat ve coğrafya dersleri verdi. Daha sonra avukatlık ve yazarlıkla meşgul oldu. Bkz. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/orhan-midhat-barbaros> (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2024.

45 Niyazi Uras, "Mekteb-i Bahriye-i Şahane 1876-1918", s. 51.

46 Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu...*, s. 4-5.

47 Ahmet Hamdi Akseki, 30 Mart 1916 tarihinde göreve başladığı mektepteki akaid-i diniyye ve ahlak dersleri muallimliği vazifesini 1 Mart 1922 tarihine kadar sürdürdü. Cumhuriyetin ilanından sonraki yıllarda diyanet işleri başkanlığı görevinde bulundu. Bkz. İsmail Kara, Rabia K. *Gündoğdu, Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki Hayatı Mücadelesi ve Eserleri*, C. 1, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2019, s. 110-113.

48 Ali Haydar Emir'in hayatına dair bkz. Mehmet Korkmaz, "Ali Haydar Emir Alpagut: Hayatı ve Eserleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 35 (2019), s. 57-77.

49 Fahri Çoker, *Bahriye Mektebimiz...*, s. X, 87; Bahri Noyan, "Bahriye Mektebi'ne Dair", s. 87.

50 Bahri Noyan, "Bahriye Mektebi'ne Dair", s. 87.

51 Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu...*, s. 3; Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi...*, s. 1401.

açıldı. Bu okul üç dönem mezun verdikten sonra kapandı.⁵² Bahriye Mektebi'nden 1910 yılına kadar güverte, inşaîye ve makine sınıfı zâbitler mezun olurken bu tarihten 1920 yılına kadar sadece güverte sınıfı zâbitlerin yetiştiği görülmektedir. Bu durum makine ve inşaîye sınıflarının Çarkçı Ameliyat Mektebi'ne nakledildiğini göstermektedir.

Askerî deniz eğitimine ilişkin bir diğer gelişme 27 Aralık 1917'de bahriye bandosuna astsubay yetiştirmek üzere Tir-i Müjgan vapurunda Mızıkça Çırakları Mektebi açılması oldu.⁵³ Bu mektep bir süre sonra Heybeliada'nın güneydoğu tepesi üzerindeki Çam Limanı'na bakan burunda bulunan ve Cemal Paşa tarafından nekahethane⁵⁴ olarak inşa ettirilen binanın bir kısmına nakledildi. Bu mektep, Çarkçı Mektebi müdürünün idaresi altındaydı.⁵⁵

Diğer taraftan Deniz astsubay ihtiyacının karşılanması amacıyla 20 Aralık 1915 tarihli Makine Çırakları ve 3 Şubat 1916 tarihli Gemici Çırakları nizamnameleriyle küçük zâbit (astsubay) yetiştirilmek üzere Muin-i Zafer gemisinde çırak okulları açıldı. Aynı dönemde Alman bahriyesine gönderilen Türk subaylar ile gemici ve makine çırakları yurda döndüler.⁵⁶

Birinci Dünya Harbi yıllarında görülen bir diğer gelişme eğitilmiş denizci subay ihtiyacının daha kısa sürede karşılanması için Bahriye Mektebi'nin dört yıl eğitim veren idadi kısımlarında 1917 yılından itibaren dördüncü sınıfın kaldırılması oldu. Bu sınıfın dersleri üçüncü sınıfa aktararak eğitime devam edildi.⁵⁷ Dikkat çeken bir diğer husus 1912 yılına kadar her yıl Bahriye Mektebi'nin Harbiye sınıflarına (Deniz Harp Okulu) öğrenci kabulü normal seyrinde devam ederken en son 6 Ağustos 1912 girişlilerin ardından sonraki üç yılda (1913, 1914 ve 1915) Harbiye sınıfına öğrenci alınmamasıdır.⁵⁸ Bu yüzden mektebin harbiye sınıfından yani Deniz Harp Okulu'ndan 1915, 1916 ve 1917 yıllarında mezun verilmemiştir. Mektep sonraki yıllarda düzenli olarak mezun vermeye devam etmiştir.⁵⁹

52 Bahri Noyan, "Bahriye Mektebi'ne Dair", s. 87; Ali Haydar Emir, "Osmanlı Bahriyesi 10 Temmuz 1330'dan 23 Temmuz 1333'e Kadar", s. 82-84; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu...*, s. 3; Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi...*, s. 1400.

53 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Haydar Emir, "Osmanlı Bahriyesi 10 Temmuz 1330'dan 23 Temmuz 1333'e Kadar", s. 95-96. Bahriye Musika Çırakları Nizamnamesi için ayrıca bkz. BOA, Şura-yı Devlet (ŞD.) 23/4.

54 Nekahethane, hastaların nekahet dönemlerini geçirdikleri, şifa kazandıkları yer.

55 Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu...*, s. 3; Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi...*, s. 1401; Ertuğrul, *Deniz Okulumuz*, (Yayınlayan kurum, yayın yeri ve tarihi mevcut değil), s. 11.

56 Saim Besbelli, "Meşrutiyet Donanması", *Donanma Dergisi*, C. 75, S. 437, Nisan 1962, s. 81-82; Ali Haydar Emir, "Osmanlı Bahriyesi 10 Temmuz 1330'dan 23 Temmuz 1333'e Kadar", s. 91

57 Niyazi Uras, "Mekteb-i Bahriye-i Şahane 1876-1918", s. 52.

58 Bunun sebebi anlaşılacakla beraber idadi sınıflarından yeterli sayıda öğrencinin harbiye sınıfına geçmemiş olabileceği akla gelmektedir. Ancak üç yıl peş peşe böyle bir durumun yaşanmış olamayacağından farklı bir durumun söz konusu olduğu değerlendirilmektedir.

59 Fahri Çoker, *Bahriye Mektebimiz...*, s. 81-82.

Harp yıllarında İtilaf Devletleri uçaklarının havadan İstanbul'a yaptıkları bombardıman ve denizatlılarla Marmara denizinde icra ettikleri harekât doğal olarak endişe uyanıydı. Savaşın psikolojik etkisinin Heybeliada'da öğrenciler arasında nasıl hissedildiğini o sırada mektepte öğrenci olan Afif Büyüktuğrul şu ifadelerle dile getirmektedir:

“7 Ekim 1918 günü saat 15.00 sıralarında düşman uçakları bomba atacak diye bizi alelacele toplayıp okulun Büyükada'ya bakan çamlıklarına çıkardılar. Bomba mektebin önünde bulunan Turgut Reis zırhlısına atılabilir diye çam ağaçlarının altında beklemeye başladık. O gün yaklaşmakta olan İngiliz uçaklarının sayısı yedi idi. Sinek kadar görülebilecek bir yükseklikten uçuyorlardı. Okula baktığımız zaman bir miktar askerin ellerinde mavzer tüfekleri olduğu hâlde uçakların saldırısını beklediklerini gördük. Subaylarımıza sorduğumuzda, uçaklar yaklaştığı zaman sırt üstü yatıp uçaklara nişan alıp onları düşürecekler cevabını verdiler.”⁶⁰

4. Bahriye Mektebi Talimatnameleri

Bu çalışmanın konu edindiği zaman diliminde Bahriye Mektebi'nin idare ve eğitim faaliyetlerini düzenleyen ve Cemal Paşa'nın onayıyla yayınlanmış üç adet talimatname mevcut olup bunlara özet olarak da olsa değinilmesi konuyu tamamlayıcı olacaktır. Bu talimatnamelerden ilki Heybeli'deki Mekteb-i Bahriye-i Şâhâne'ye Mahsus Nizâmât-ı Dâhiliyeden (Şerâit-i Kabûliye) adını taşımaktadır. Talimatnamede mektebe kabul şartları, velilerin öğrenciler için tedarik edecekleri eşya ve malzemeye açıklandıktan sonra her ders için icra edilecek mülakatlarda çıkabilecek örnek sorulara yer verilmiştir.⁶¹

60 Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu...*, s. 23. Büyüktuğrul'un hatıraları okulun tarihçesine de ışık tutmakta olup 1918 yılının haziran ayında mektebin idadi sınıfına kayıt için şahsen başvuru yaptığında 150 kadar müracaat eden öğrenci bulunduğunu, ayrıca makine subayı olmak için Çarkçı Mektebi'ne (Makine Subay Okulu) başvuranlar da olduğu bilgisini verir. Bir ay sonra ilk yoklama için okula çağrılarak mülakâta alınmışlar, okul müdürü ile beş subaydan kurulu bir heyet tek tek öğrenci adaylarıyla görüşerek niçin deniz subayı olmak istediklerini ve ailelerine dair sorular sormuşlardır. Öncelikle deniz subayı çocuklarının, ünlü generaller ile devlet adamı çocuklarının tercih edildiği mütalaasında bulunan Büyüktuğrul, kendi 50 kişilik sınıflarında 22 öğrencinin deniz subayı çocuğu olduğu bilgisini vermektedir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu...*, s. 1.

61 *Heybeli'deki Mekteb-i Bahriye-i Şahane'ye Mahsus Nizâmât-ı Dâhiliyeden (Şerâit-i Kabûliye)*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul, 1330.

Bir diğer talimatname Güverte Mektebi Bahriye-i Şâhânesi'nin Teşkilat ve İdare-i Umumiye Talimatnâmesi adını taşımaktadır.⁶² Talimatnamede öncelikle mektepte görev yapan idari ve akademik personel ile bunların görev tanımı yapılmıştır. Ardından mektebe kabul şartları, eğitim ve öğretim esnasında dersler ve imtihan usulü açıklanmıştır.⁶³ Talimatnamede açıklandığına göre mektebin on eğitim ve talim şubesi mevcuttu: Disiplin, gemicilik, seyrüsefain, makine, riyaziyat, edebiyat (lisan-ı Osmanî), coğrafya, tarih, akaid-i diniyye ve elsine-i ecnebiye.⁶⁴ Bahriye Mektebi'ne dair bir diğer talimatname, Güverte Mekteb-i Bahriye-i Şâhânesi Talebesinin Sûret-i Kabul ve Talim ve Terbiyesi Hakkında Talimatname adını taşımaktadır. Talimatnamede mektebe kabul şartları, müracaatın nasıl yapılacağı, mektepteki eğitimin ve imtihanların icrası, mektepten ihraç sebepleri gibi başlıklar bulunmaktadır.⁶⁵

Birinci Dünya Harbi, Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında 30 Ekim 1918'de yapılan ateşkes antlaşmasıyla nihayete erdi. Ardından İtilaf Devletleri mütarekede yer alan bazı maddeleri ihlal ederek Kasım 1918'den itibaren Osmanlı topraklarının birçok yerinde işgal hareketi başlattılar. İstanbul'da önce stratejik noktaları kontrol altına almak amacıyla 13 Kasım'da işgale başladılar. 16 Mart 1920'de ise İstanbul'da idareye, askerî ve mülki kurumlara el koyarak bütün yazışmaları ve faaliyetleri kontrol altında tuttular. Bahriye Mektebi Müdürü Yarbay Şevket Bey harp döneminde olduğu gibi harpten sonra da bu görevini sürdürerek idareciliğiyle mektepteki eğitim kalitesinin yükseltilmesi için çaba sarf etti ve bunda başarılı da oldu. Şevket Bey'in, Mütareke döneminde işgal kuvvetlerinin temsilcileriyle kurduğu temasla mektebin işgale uğramaması ve eğitimin devamı yönünde gösterdiği gayret de takdire şayandı. Dolayısıyla harp yıllarında

62 Talimatnamede yer alan hususlar şu alt başlıklar altında sunulmuştur: İdare, müdür muavini, idare memuru, kuyudât ve tedrisat memuru, şubât-ı tedrisiye ve talimiye, encümen-i muallimîn, ser-muallim, şubât-ı tedrisiyenin kıdemli muallimleri, muallimler, terbiye-i bedeniye muallimi, tabib, muhasebe memuru, sınıf ve kısım zabiti, nöbetçi zabiti, ael-umum zabitan ve muallimin, merakib-i bahriye memuru, sene-i tedrisiyenin taksimi, kayıt ve kabul, ders ve imtihan, numara, ehliyet cetvelleri, geşt ü güzâr, tecziye, mektep salnamesi, filika, harik tertibatı, jimnastik salonu, mezuniyet, kütüphane, laboratuvarlar, dersane, posta, lokanta, talebe mevaki, müracaat ve muhaberat-ı resmîye, rapor defterleri, sınıflar, muafiyet fihristi, hastahane, takrir, raporlar vesaire, üniforma, talimlerde giyilecek elbise, nöbetçiler ve mektep emini, gündelik vazife cetveli. Bkz. *Güverte Mektebi Bahriye-i Şahanesi'nin Teşkilat ve İdare-i Umumiye Talimatnâmesi*, Bahriye Matbaası, İstanbul, 1918. s. 1-77.

63 Talimatnamede mektebin günlük eğitim programı şöyle açıklanmıştı: Saat 05.30 hamam borusu, 06.00 kalk borusu ve beden hareketleri ile duş, 06.30 çay, 06.50 sabah müzakeresi, 07.35'te paydos ve tabip muayenesi, 08.00 sabah yoklaması ve birinci ders, 09.00 paydos, 09.10 ikinci ders, 10.10 paydos, 10.25 üçüncü ders, 11.25 paydos, 11.30 paydos, 12.00 iskanca, 12.30 öğle namazına abdest borusu, 14.15 beşinci ders, 15.15 paydos (Pazartesi ve Perşembe günler 14.15-15.15 arası konferans), 15.30 talim-i mübtedaii (ikinci namazı ve çay), 17.30 mütalaa, 18.30 paydos (akşam taburu ve yemek), 19.00 yatsı namazına abdest borusu, 20.00 müzakere, 21.00 paydos, 21.15 yat borusu, 21.45 devriye. Bkz. *Güverte Mekteb-i Bahriye-i Şahanesi'nin Teşkilat ve İdare-i Umumiye Talimatnâmesi...*, s. 77.

64 *Güverte Mekteb-i Bahriye-i Şahanesi'nin Teşkilat ve İdare-i Umumiye Talimatnâmesi...*, s. 10.

65 *Güverte Mekteb-i Bahriye-i Şahanesi Talebesinin Sûret-i Kabul ve Talim ve Terbiyesi Hakkında Talimatname*, Bahriye Matbaası, İstanbul, 1918, s. 1-19.

ve harpten sonra İstanbul'un işgal altında bulunduğu dönemde Bahriye Mektebi'ndeki eğitimde bir aksama söz konusu olmadı. Ancak mektebin idadi sınıflarına yeni öğrenci alınmadı. Mevcut öğrencilerle eğitime devam edildi.⁶⁶

Bahriye Mektebi'ne bağlı olarak Heybeliada'da farklı binalarda eğitim yapan mektepler (Namzet, Çarkçı ve Mızıka) işgal kuvvetlerinin bu mekteplerin binalarına el koyarak Rumlara tahsis etmeleri üzerine buralardaki öğrenciler sahildeki Bahriye Mektebi binasına nakledildiler.⁶⁷ Okulda sıkışık bir hayat başlasa da sınıf mevcutları az olduğu için bu sıkışıklık bir şikâyet konusu olarak gündeme gelmedi.⁶⁸ Mütareke döneminde mektepteki yabancı dil eğitiminin tekrar İngilizce'ye dönmesi üzerine harp yıllarında Almanca eğitime başlamış olanlar zor durumda kaldı ve bunlar ne Almanca'yı ne de İngilizce'yi tam öğrenebildiler.⁶⁹

Mütareke döneminde mektepte öğrenci olanlar Heybeliada etrafındaki hareketliliğe tanık oldular. Mesela Vehbi Ziya Dümer, bir gün mektebin sınıf subaylarının rıhtımının kayıkhaneye köşesine toplanarak Bozburun yönüne baktıklarını, bu sırada birçok Türk harp gemisinin düzenli olarak İzmir yönüne gittiğini ve subayların fevkalade üzgün olduklarını görür. O sırada anlam veremese de sonradan bu durumun mütarekenin imzalanması üzerine yaşandığını öğrenir. Çanakkale Boğaz'ı dışındaki düşman donanmasının mütareke gereğince Boğaz'dan içeri girdiği ve İzmir limanına gittiği de o sırada haber alınır. Okulda gazete okumadıklarından gelişmelerden haberdar olmadıklarını yazan Dümer, harbin mağlubiyetle neticelenmesinden duydukları acıyı dile getirir. Savaşın sonucunu daha evvel öğrenmiş olan okuldaki subayların derslere engel olur düşüncesiyle öğrencilere malumat vermedikleri bilgisini de paylaşmaktadır.⁷⁰ Afif Büyüktuğrul da anılarında okul önüne işgal kuvvetlerine ait Yunan ve İngiliz savaş gemilerinin nöbetleşe teker teker veya filo hâlinde geldiklerini, okul müdürünün gemileri resmi olarak ziyaret ettiğini, gemi komutanlarının da iade-i ziyarette bulduklarını nakleder.⁷¹ Mütareke

66 Kenan Sayacı, *Deniz Harp Okulu Tarihçesi...*, s. 83; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu...*, s. 4, 26.

67 Kenan Sayacı, *Deniz Harp Okulu Tarihçesi...*, s. 83; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu...*, s. 26.

68 Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu...*, s. 26.

69 Vehbi Ziya Dümer anılarında, Mütareke döneminde mektep için İngilizce muallim bulunmasında zorluk yaşandığını, bir ara iki gayrimüslim bayanın İngilizce derslerine girdiğini, ancak kısa süre sonra ayrıldığını, öğretmensizlikten ve düzenli ders göremediklerinden yabancı dil öğrenmeden mezun olduklarını yazmaktadır. Bkz. *Amiral Vehbi Ziya Dümer'in Anıları...*, s. 45.

70 *Amiral Vehbi Ziya Dümer'in Anıları...*, s. 50.

71 Yunan taraftarı Heybeliada Rumlarının taşkınlıklar yaptıklarını da yazan Büyüktuğrul, "Sanki İstanbul alınmış da bizler de adada bir toplama kampına sevk edilmiştik. Rumların gösterileri Yunan savaş gemilerinin okul önüne demirledikleri günlerde şiddetleniyordu. Denizi Yunan bayrağı çekmiş sandallar dolduruyor, bu sandallar topluca Yunan gemilerini selamladıktan sonra göstericiler bağırarak okul önüne gelip bize karşı küfürler ediyorlardı." açıklamasını yapmaktadır. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu...*, s. 26, 29.

döneminde millî mücadeleye destek maksadıyla mektep çevresinde yapılan faaliyetlere tanıklık eden Büyüktuğrul, İstanbul'dan mektebe çok fazla miktarda mavna gelmeye başladığını, nöbetçi subayların bunların içinde sebze ve meyve var gibi cevaplar verseler de Anadolu'ya gizli yolla kaçırılan silah ve cephanene bulunduğu gerçeği sonradan öğrendiğini yazar. Mektebin ara istasyon olarak kullanıldığını, mavnaların içinde uçak parçaları, top, tüfek ve mühimmat bulunduğunu, bunların geceleyin takalarla yelken açıp Yalova'ya çıkarıldıklarını bildirir.⁷²

Birinci Dünya Harbi ve İstanbul'un işgali gibi sıkıntılı günlerde eğitim faaliyetinin aksatılmaması için azami gayretin gösterildiği Bahriye Mektebi'nde Millî Mücadele dönemi de suhuletle geçirilmiş ve Anadolu'daki mücadelenin Türk ordusunun zaferiyle neticelenmesinin ardından 1924 yılından itibaren düzenli olarak öğrenci alımı tekrar başlamıştır. Mektep, 27 Mayıs 1928 tarihinde Heybeliada Bahriye Mektebi, 1930 senesinden itibaren ise Deniz Lisesi ve Deniz Harp Okulu adını almıştır.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilanından sonra birçok devlet kurumunun ıslahına yönelik çalışmalar başlatıldığı gibi Bahriye Mektebi'ndeki eğitim ve öğretim faaliyetlerinin de ıslahı gündeme geldi. Planlanan bazı iyileştirmeler için İngiltere'den bahriyeli askerî müşavirler getirildi. Ancak mektebin reforma tabi tutulmasına ilişkin teşebbüslerden 1911'de başlayan Trablusgarp Harbi ile onun ardından devam eden 1912-1913 Balkan Harbi ve müteakiben patlak veren Birinci Dünya Harbi sebebiyle arzu edilen neticeler tam olarak alınamadı.

Bu çalışmada Birinci Dünya Harbi'nin ortaya çıkmasıyla oluşan savaş ortamında Bahriye Mektebi'ndeki eğitim öğretim faaliyetlerinin nasıl etkilendiği sorusuna cevap aranmıştır. Elde edilen sonuçlara göre mektepte savaş döneminde eğitimin aksamaması için idareciler tarafından gösterilen gayret başarılı olmuş ve bunun neticesinde ciddi ve kayda değer bir olumsuzluk yaşanmamıştır. Hükümet, savaş sebebiyle bozulan genel bütçe dengesini göz önüne alarak giderleri azaltmak gayesiyle bazı kısıtlamalara giderek Mülkiye Mektebi'ni kapatmıştı. Ancak gerek Harbiye Mektebi ve gerekse Bahriye

72 Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu...*, s. 30. Anadolu'ya silah kaçırma operasyonlarına katılan ve o sırada Bahriye Mektebi'nde vazifeli olan Üsteğmen Abdurrahman (Benlioğlu) da Bahriye Mektebi'nin silah deposundaki silah ve mühimmatı (480 mavzer tüfeği, 120 sandık cephane, 180 Schneider tabanca, 200 kasatura ve palaska) bir gece takaya yüklenerek Yalova'ya nasıl naklettiğini hatıratında nakleder. Takaya malzemeler yüklendikten sonra mektebin önünden hareket etmeden evvel dört öğrencinin de kendisiyle gelmekte ısrar etmesi üzerine, tekrar gelip sizi alacağım diyerek onları oyaladığını da beyan etmektedir. Bkz. *E.Gv. Albay Abdurrahman Benlioğlu'nun Hatıraları...*, s. 2-3.

Mektebi gibi ordu ve donanmaya eğitimli subaylar yetiştiren askerî eğitim kurumlarının genel bütçedeki payları korunmuştur. Bu durum Bahriye Mektebi'nde eğitimin sorunsuz bir şekilde devamını sağlayan en önemli etken olmuştur.

Birinci Dünya Harbi'nden önceki durumla mukayese edildiğinde harp döneminde Bahriye Mektebi'nde kısmen de olsa bazı idari ve yapısal değişiklikler oldu. Bu kapsamda öncelikle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gelmiş olan mektepteki İngiliz idareci Yarbay Holland ve birkaç İngiliz muallim harbin başlamasıyla birlikte ülkelerine döndüler. Bunların yerine Almanya'dan gelen subaylar ikame edildi. Ayrıca harpten önce mektepte okutulan zorunlu yabancı dil İngilizce iken harbin başlamasından itibaren bunun yerini Almanca aldı. Kayda değer bir diğer değişiklik ise harp sebebiyle cepheye daha fazla subay gönderilmesi amacıyla mezun sayısını artırmasına yönelik gayretlerdir. Bu amaçla dört yıllık idadi sınıfları 1917 yılından itibaren üç yıla indirildi. Ancak yine de mezun edilen öğrenci sayısında düşüşler olduğu görüldü.

Bahriye Mektebi'nden mezun olup da donanma stajı ve çeşitli ihtisas alanlarında eğitim için yurtdışına gönderilen bahriye subaylarının artık yalnızca Almanya'ya gönderilmeye başlanması da savaş dönemine mahsus bir uygulama olarak öne çıktı. Savaştan önceki yıllarda benzeri eğitim için İngiltere, Fransa ve Almanya'ya gönderilen bahriye subayları harp boyunca artık tek bir ülke ile sınırlandırılmıştı.

Diğer taraftan Birinci Dünya Savaşı döneminde Bahriye Nazırı ve aynı zamanda 4. Ordu Kumandanı olarak görev yapan Cemal Paşa'nın Bahriye Mektebi'ne gösterdiği özel ilgi kayda değerdir. Paşa mektebe kamuoyunun ve gençlerin rağbetini artırmak için öğrenci alım dönemlerinde gazetelerde mektebin propagandasını yapan haberler yayınlattı. Mektebin fiziki yapısıyla ilgili gelişmeler de yaşandı ve laboratuvarlar modern aletlerle donatıldı. Dershane binaları ile hastane ve jimnastik salonu yenilendi. Heybeliada'yı bir askerî deniz eğitim üssü hâline getirme gayretinde olan Cemal Paşa, mevcut Bahriye Mektebi'nin idadi ve harbiye sınıflarına ilave olarak daha evvel Kasımpaşa'da faaliyet gösteren kâtip, çarkçı, mızıkacı gibi farklı sınıflarda eğitim veren askerî deniz eğitim kurumlarını Heybeliada'da topladı. Bahriye Mektebi'ndeki bazı derslere kamuoyunun yakından tanıdığı kendi alanında uzman isimleri davet etmesi de Cemal Paşa'nın mektebe gösterdiği hususi ilgisinin bir tezahürüydü. Nitekim tüm bu faaliyetler meyvesini verdi ve Bahriye Mektebi İstanbul'da döneminin hem eğitim hem de sosyal hayat açısından en iyi okulları arasında yer aldı. Netice olarak Birinci Dünya Harbi döneminde savaşın psikolojik etkisi doğal olarak muallimler ve öğrenciler üzerinde hissedilse de bu süreçte kurumsal yapısını ve sürekliliğini muhafaza eden Bahriye Mektebi'nde eğitimde bir aksama söz konusu olmadı.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri⁷³

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

*Deniz Tarihi Arşivi (DTA)*⁷⁴

2. Süreli Yayınlar⁷⁵

Ceride-i Bahriye

Sabah

Tanin

Tasvir-i Efkâr

3. Araştırma Eserler

Akyıldız, Ali, “Mekteb-i Mülkiye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 3. Baskı, EK-C. 2, TDV Yayınları, Ankara, 2019, s. 238-240.

Ali Haydar Emir, “Osmanlı Bahriyesi 10 Temmuz 1330’dan 23 Temmuz 1333’e Kadar”, *Mecmua-i Seneviye-i Bahriye*, Üçüncü Sene, Bahriye Matbaası, İstanbul, 10 Temmuz 1333, s. 3-96.

73 Kullanılan arşiv belgelerinin ayrıntılı künyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

74 Daha evvel Deniz Müzesi bünyesinde bulunan ve Mülga Bahriye Nezareti’nin arşivlik malzemesini ihtiva eden Deniz Tarihi Arşivi’ndeki defter ve vesikalar koleksiyonu, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi gereği 2021 yılının mart ayı itibarıyla Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivlerine (Kâğıthane) devredilmiştir. Bahse konu arşiv koleksiyonu Devlet Arşivleri Başkanlığı’nın araştırma salonundaki bilgisayarlardan erişime açılmış ve araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

75 Kullanılan süreli yayınların ayrıntılı künyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

- Amiral Vehbi Ziya Dümer'in Anıları*, haz.: Osman Alpay Kaynak, Dz.K.K. Yayınları, İstanbul, 2003.
- Bahriye Salnâmesi*, 18. Tertip, Matbaa-i Bahriye, İstanbul, 1328.
- Banarlı, Nihad Sami, *Yahya Kemal'in Hâtıraları*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul, 1960
- Besbelli, Saim, "Meşrutiyet Donanması", *Donanma Dergisi*, C. 75, S. 437, Nisan 1962, s. 67-113.
- Beydilli, Kemal, "Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, TDV Yayınları, Ankara, 2020, s. 513-514.
- Büyüktuğrul, Afif, *Cumhuriyet Donanmasının Kuruluşu Sırasında 60 Yıl Hizmet (1918-1977)*, C. I, Dz.K.K. Yayınları, İstanbul, 2005.
- Cemal Paşa, *Hatıralar: İttihat ve Terakki, I. Dünya Savaşı Anıları*, 6. Baskı, haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.
- Çankaya, Ali, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1968)*, C. I, Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969.
- Çoker, Fahri, *Bahriye Mektebimiz (Deniz Harp Okulu ve Lisesi)*, Dz.K.K. Yayınları, Ankara, 1973.
- Deniz Mektepleri Tarihiçesi*, İkinci Kitap, Genelkurmay Başkanlığı IX. Deniz Şubesi Yayınları, İstanbul, 1941.
- E.Gv.Albay Abdurrahman Benlioğlu'nun Hatıraları*, haz. Nurcan Bal, Dz.K.K.lığı Yayınları, İstanbul, 2004.
- Ergin, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, C. 3-4, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.
- Eroğlu, Osman, *Falih Rıfka Atay'ın Fikir ve Sanat Dünyası*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2023.
- Ertuğrul, *Deniz Okulumuz*, (Yayınlayan kurum, yayın yeri ve tarihi mevcut değil).
- Güverte Mektebi Bahriye-i Şahanesi'nin Teşkilat ve İdare-i Umumiye Talimatnâmesi*, Bahriye Matbaası, İstanbul, 1918.
- Güverte Mekteb-i Bahriye-i Şahanesi Talebesinin Suret-i Kabul ve Talim ve Terbiyesi Hakkında Talimatname*, Bahriye Matbaası, İstanbul, 1918.
- Hanioğlu, M. Şükrü, "Cemal Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul, 1993, s. 306-307.
- Heybeli'deki Mekteb-i Bahriye-i Şahane'ye Mahsus Nizâmât-ı Dâhiliyeden (Şerâit-i Kabûliye)*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul, 1330.
- Kaçar, Mustafa, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e Kadar)", *Osmanlı Bilim Araştırmaları*, C. II, yay.haz. Feza Günergun, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 69-137.

- Kara, İsmail, Rabia K. Gündoğdu, *Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki Hayatı Mücadelesi ve Eserleri*, C. 1, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2019.
- Korkmaz, Mehmet, “Ali Haydar Emir Alpagut: Hayatı ve Eserleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 35, 2019, s. 57-77.
- Korkmaz, Mehmet, “Türk Bahriyesinde Modernleşme Çabaları: Kurmay Sınıfının Teşkili ve Gelişimi”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, S. 642, Nisan 2021, s. 59-63.
- Kurtoğlu, Fevzi, “Hendesehane-i Bahrî, Mühendiahane-i Bahrî”, *Deniz Mektepleri Tarihçesi (1928-1939)*, İkinci Kitap, Genelkurmay Başkanlığı IX. Deniz Şubesi Yayınları, İstanbul, 1941, 1-35.
- Noyan, Bahri S., “Bahriye Mektebi’ne Dair”, *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 9, Ekim 1970, s. 82-87.
- Panzac, Daniel, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, çev. A. Maden, S. Canpolat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
- Chris B. Rooney, “Osmanlı İmparatorluğu’na Gelen İngiliz Deniz Misyonları’nın Uluslararası Önemi, 1908-1914”, çev. Önder Kocatürk, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 13-14, (2008), s. 73-105.
- Sayacı, Kenan, *Deniz Harp Okulu Tarihçesi*, Dz.K.K. Yayınları, [tarih ve yayın yeri mevcut değil].
- Şirin, Funda Selçuk, *Falih Rifki Atay (1893-1950)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009.
- Uras, Niyazi, “Mekteb-i Bahriye-i Şahane 1876-1918”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, C. 79, S. 482, Ağustos 1973, s. 44-56.

4. İnternet Kaynakları

- <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/orhan-midhat-barbaros> (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2024.

